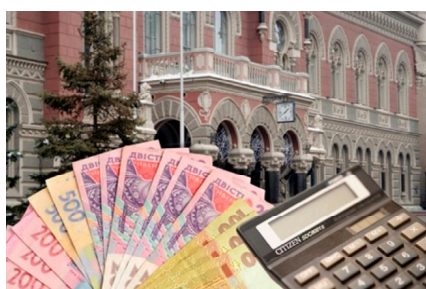

Інструменти фінансового регулювання: податки, видатки уряду та державний бюджет

Конспект уроку, ІІ клас

Показано практичну спрямованість навчання економіки, застосування набутих знань, уміння аналізувати конкретні економічні ситуації, робити обчислення, висновки, розуміти статистичні таблиці.
Ключові слова: податки, видатки, державний бюджет, державний борг.

Datsiuk N. M., Bondia M. M. Instruments of Financial Regulation: Taxes, Spendings and the State Budget.

The possibility of practical orientation in teaching economy is shown, application of acquired knowledge, ability to analyze specific economy situation, perform calculation, work with statistic tables, make conclusions.

Key words: taxes, spendings, State budget, State debt.

Мета уроку: ознайомити з історією та сутністю податків, різними їх видами, навчити учнів визначати роль податків, трансфертів і державних інвестицій, виявляти причини незбалансованого бюджету й дефіциту державного бюджету; розвивати вміння визначати структуру надходжень та видатків бюджету, оцінювати рівень дефіциту бюджету, виховувати творчу активність.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Обладнання: мультимедійний проектор, екран, роздатковий матеріал.

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

Бесіда за запитаннями.

1. Чому держава регулює економіку?
2. Що розуміють під державною економічною політикою?

III. Мотивація навчальної діяльності

Кожен із нас свідомо чи несвідомо є платником податків. Не погоджуєтесь? Щоб переконати вас, наведу декілька прикладів. Андрій навчається у 10 класі. Влітку він з батьками їздив до Криму відпочивати. Дорогою в Ялту мама, заправляючи автомобіль, сплатила акциз із бензину. За ночівлю в готелі «Парус» сім'я сплатила туристичний збір.

Старший брат Андрія Роман зареєстрований як приватний підприємець (має невеликий бізнес), тому сплачує податок.

Бабуся Андрія залишила у спадок його сестрі Оксані будиночок у Карпатах. Оксана зобов'язана сплатити податок на спадщину в формі податку з доходів фізичних осіб.

Батько Андрія працює на ВАТ «Хімпром». Підприємство здійснює шкідливі викиди, а тому є платником не лише податку на прибуток, а й екологічного податку.

Як бачимо, частину зароблених грошей громадяни та підприємства сплачують у формі податків. І хоча податки є витратами для нас, водночас доходами для державної скарбниці (бюджету). Бюджет – це ніби гаманець, у якому держава зберігає свої кошти. З бюджету виділяються гроші на будівництво доріг, лікарень, шкіл, стадіонів, розвиток культури, наукові дослідження та технічні розробки, захист навколишнього середовища, утримання армії, допомогу людям, які за віком або за певних обставин не можуть працювати (пенсіонерам, інвалідам, багатодітним сім'ям). Отже, уряд регулює економіку інструментами податково-бюджетної політики. Саме на цьому ми зосередимо увагу на сьогоднішньому уроці.

IV. Оголошення теми та мети уроку (слайд 1)*.

V. Вивчення нового матеріалу

План уроку (слайд 2)

1. Інструменти податково-бюджетної політики.

Здійснюючи податково-бюджетну політику, уряд використовує такі інструменти:

- податки;
- податкові пільги;
- державні закупівлі товарів;
- соціальні трансферти (соціальна допомога).

Розглянемо схему в підручнику на с. 121. З неї видно, що основні цілі економічної політики уряду – необхідні країні обсяги ВВП, повна зайнятість, стабільність цін – за податково-бюджетного регулювання економіки досягаються особливими інструментами, такими як податки, податкові пільги, державні закупівлі

* Презентація – на CD цього номера.

товарів, соціальна допомога малозабезпеченим та незахищеним верствам населення.

Найважливішим інструментом впливу на економіку є податки.

2. Історія та сутність податків, їх види.

Податками називають обов'язкові платежі, які сплачують громадяни та підприємства на користь держави (слайд 3).

Система оподаткування, нехай спочатку й примітивна, з'явилася водночас із виникненням держави. У Стародавньому Єгипті основним доходом державної скарбниці була плата за користування землею – власністю фараона. У Стародавній Греції першість належала податковій на прибуток, але вільні громадяни міст його не сплачували, віддаючи перевагу щедрим добровільним жертвуванням.

В епоху Римської імперії сформувалися такі відомі поняття, як «ценз», «акциз», «фіскал». Доки Рим залишався містом-державою, його податкова система була не дуже складною. У мирний час податки не збиралися зовсім, а витрати покривалися шляхом надання в оренду громадських земель. Державний апарат фактично утримував себе сам. Більше того, обрані управлінці не лише виконували державні обов'язки безоплатно, а ще й вносили на громадські потреби власні кошти, вважаючи це почесною справою. А от у воєнний час громадяни Риму обкладалися податками відповідно до їх статку, для чого раз на 5 років подавали обраним чиновникам звіти про свій майновий і родинний стан.

З перетворенням Римської держави на імперію ускладнювалася й податкова система. На завойованих землях запроваджувалися місцеві податки й повинності. Основним джерелом прибутків держави у провінціях був поземельний податок. У середньому його ставка становила 1/10 доходів із земельної ділянки. Однак застосовувалися й особливі форми оподаткування (наприклад, податок на кількість фруктових дерев, виноградних лоз). Обкладалися податком й інша власність: нерухомість, живий інвентар (раби, худоба), різні цінності. Крім того, кожен житель провінції повинен був сплатити єдиний для всіх подушний податок.

Вже у XVIII столітті Європа могла пишатися досить стрункою й раціональною системою справляння податків. Особливу роль відіграв акциз. Сплачувалися подушний і прибутковий податки (від них звільнялися дворянство й духівництво). На сьогоднішні податкові системи в різних державах стають дедалі подібнішими.

Перший Податковий кодекс України був ухвалений наприкінці 2010 року і набув чинності з 1 січня 2011 року. З основними видами податків ви ознайомитеся, працюючи самостійно з текстом підручника.

Самостійне опрацювання матеріалу, с. 122–123. Складання схеми «Види податків».

Обговорення схеми.

Основні елементи податку: суб'єкт податку, об'єкт податку, ставка податку, податкова пільга (слайди 4, 5).

Вам було запропоновано випереджувальне завдання.

Учень зачитує повідомлення про незвичні для нас податки, які запроваджено в інших країнах.

Історія багата незвичними прикладами податків. Джерелом грошових відрахувань до скарбниці свого

часу були громадські туалети, бороди, жіноча косметика та коштовності, балкони, лазні, вікна, двері, навіть горобці. Податок на сонце діє на Балеарських островах (Іспанія). Туристи, які приїжджають у цей регіон, за щоденне перебування під сонцем зобов'язані сплатити 1 євро. Щороку податок приносить близько 70 млн дол. Ці гроші уряд спрямовує на очищення пляжів і прибережної зони від сміття, залишеного туристами. У Монтані (США) запроваджено податок на пересування снігоходами, у штаті Нью-Мексико – на ловлю форелі. Податок на собак справляється в багатьох країнах, щоправда, скрізь різний: у Швеції – залежно від зросту тварин, а в Норвегії – від довжини. Тому в першій віддають перевагу таксам, а в другій – непропорційно високим тваринам.

Кожен податок стягується за певною податковою ставкою. **Податкова ставка** – це частка доходу у відсотках, яка відраховується платниками до державного бюджету. Для її розрахунку використовується формула:

$t_1 = \frac{T_1}{Inc} \times 100 \%$, де t_1 – податкова ставка; T_1 – стягнута сума податку; Inc – дохід, який оподатковується і називається базою оподаткування.

Значення податкових ставок для різних податків зафіксовані у податковому законодавстві.

Знаючи податкові ставки, можна визначити суму відрахувань податку до бюджету.

Розглянемо приклад у підручнику. Зробимо висновок.

Завдання 1. Микола влітку на канікулах, щоб не гаяти часу, вирішив попрацювати. Він влаштувався помічником продавця в місцевому супермаркеті. За місяць роботи Миколі нарахували 1400 гривень. З отриманого доходу Микола має сплатити єдиний соціальний внесок і податки з доходів фізичних осіб. Розрахуйте податкові зобов'язання Миколи, якщо ставка податку з доходів фізичних осіб становить 15 %, єдиного соціального внеску – 3,6 %.

Завдання 2. Ціна диска з новою комп'ютерною грою становить 100 гривень (без ПДВ). Однокласники Микола та Ігор хочуть придбати новинку. Щомісяця батьки дають хлопцям «кишенькові гроші»: Миколі – 200 гривень, Ігореві – 1000. Обчисліть величину податку на додану вартість за умови, що ставка ПДВ – 20 %. Обчисліть ціну диска з ПДВ. Яку частку (у відсотках) буде становити цей ПДВ у доходах Миколи та Ігоря? Зробіть висновок.

Податкова пільга – перевага, яку дістають від уряду лише деякі платники податків, якщо це відповідає економічним інтересам та цінностям суспільства. До податкових пільг відносять:

– **Неоподатковуваний мінімум заробітної плати** (передбачає, що з податкової бази виключається частина доходів, яка тотожна мінімальній заробітній платі).

– **Капітальні знижки** – щорічне зменшення оподаткованого прибутку на ту частину, що одержана від використання устаткування, яке забезпечує енергозбереження або незабруднення довкілля.

– **Податковий кредит** – зменшення суми оподаткованого прибутку на величину інвестицій та видатків на науково-дослідні й конструкторські розробки.

– **Соціальні знижки** – зменшення оподаткованого прибутку на величину тих витрат, що забезпечують здійснення певних соціальних програм (наприклад, працевлаштування молоді,

людей з обмеженими можливостями, благодійництво та меценатство).

Ухилення від сплати податків несе за собою адміністративну і кримінальну відповідальність (глави 11 і 12 Податкового кодексу України – *слайд б*). Таким чином, податкове законодавство є своєрідною економічною конституцією держави. Чітко дотримуючись його, ми фактично фінансуємо майбутнє.

3. Державні видатки.

Ще одним інструментом податково-бюджетної політики є державні закупівлі та соціальні трансферти.

Державні закупівлі – це видатки бюджету на придбання речей та послуг, що пов'язані зі створенням суспільних благ.

Соціальні трансферти – це різні види допомоги у грошовій або речовій формі, які безоплатно одержують громадяни країни (виплати по безробіттю, соціальна допомога на дітей, непрацездатних членів родини).

Отже, податки, державні закупівлі, соціальні трансферти є важливими складниками державного бюджету.

4. Державний бюджет.

Державний бюджет – це головний фінансовий документ країни, в якому відображено джерела державних ресурсів та напрямки їх використання.

Зверніть увагу на схему, яка зображена на с. 125.

Податкові надходження до бюджету охоплюють відрахування за всіма податками, які стягує держава (відповідно до нового Податкового кодексу, їх нараховується 18 видів). Неоподатковані надходження формуються доходами державних установ та організацій, доходами від продажу державного майна та від операцій з капіталом, що належить державі. Державні закупівлі товарів та послуг забезпечують діяльність урядових установ, державних освітніх, медичних, культурних, наукових закладів, армії, судів, митниці. Державні інвестиції – це капіталовкладення в розвиток тих галузей, які фінансуються або підтримуються державою. Це автомобільні дороги, залізниці, аеропорти. Виплати з обслуговування державного боргу містять власне суму боргу, яку треба повернути позичальникам, та проценти. Актуальною проблемою в країні є виплата боргу за використаний газ.

За співвідношенням доходів та видатків бюджет може бути:

- *дефіцитний*, коли видатки перевищують надходження, тобто $G > T$;
- *профіцитний*, коли видатки менші, ніж надходження, тобто $G < T$;
- *з нульовим сальдо*, коли видатки та надходження збігаються: $G = T$ (*слайд 7*).

Для визначення показника дефіциту бюджету використовують формулу:

$$BD = G - T / \text{ВВП} \cdot 100 \%$$

де BD – дефіцит бюджету, оцінений як частка ВВП.

Безпечною для економік розвинених країн вважається частка дефіциту бюджету у ВВП на рівні 3 %. Для менш розвинених країн бажано, щоб вона не перевищувала 1,5 %.

Зверніть увагу на схему в підручнику, де показано дефіцити зведеного бюджету України у відсотках до ВВП. Назвіть роки, коли відбувалося збільшення рівня дефіциту бюджету.

Якщо дефіцити бюджетів одних періодів не компенсуються профіцитами інших, то держава фінансує брак коштів за допомогою внутрішніх та зовнішніх запозичень. Таким чином виникає **державний борг**. Зазвичай державний борг та дефіцит пов'язані як причина та наслідок. Борг виникає тому, що є дефіцит: що довше зберігатиметься дефіцитний бюджет, то більшим стає борг держави.

VI. Закріплення набутих знань

Завдання 1 (на картках із взаємоперевіркою). З'єднайте стрілками відповідні терміни з їх визначеннями:

1. Прямі податки
2. Непрямі податки
3. Суб'єкт податку
4. Об'єкт податку
5. Ставка податку
6. Податкова пільга

- а) дохід, продукція або майно, з яких нараховується податок;
- б) податки, що встановлюються відносно платників та сплачуються безпосередньо з прибутку чи майна;
- в) повне або часткове звільнення від сплати податків;
- г) податки, які включаються в ціну товару чи послуги;
- ґ) особа, на яку законом покладено обов'язок сплачувати податок;
- д) розмір податку, який припадає на одиницю оподаткування.

Завдання 2. Задача 1 на с. 134 підручника.

Завдання 3. Використовуючи таблицю даних про Зведений бюджет України за 2008–2009 роки, дайте відповідь на запитання:

1. На які статті видатків було спрямовано найбільше коштів бюджету?
2. Чи збалансованим був Зведений бюджет України у 2009 році? Що спостерігалось в тому році – дефіцит чи профіцит?

VII. Підведення підсумків уроку. Страшно навіть уявити, який безлад розпочався б якби люди перестали сплачувати податки! Держава втрапить усі засоби, за рахунок яких утримує армію, правоохоронні органи, апарат управління, навчальні заклади, дитячі садки, лікарні... На вулицях увечері перестане горіти світло, ніхто не буде прибирати сміття біля будинку, зупиниться громадський транспорт. Зрештою країна виявиться беззахисною і нездатною боротися зі злочинністю, а економіка залишиться без підтримки, яка необхідна для її зростання та розвитку. Саме через це на кожного громадянина України Конституцією покладено обов'язок сплачувати податки і збори в порядку та розмірах, установлених законом. Адже сплативши податки, ми робимо своєрідні інвестиції в майбутнє, забезпечуємо соціальну стабільність і створюємо прийнятні умови не тільки для свого життя, а й для життя всіх членів суспільства.

Закінчи речення

- Сьогодні на уроці я дізнався ...
- Я навчився ...
- Мені сподобалось ...
- Мене здивувало ...
- Я зрозумів ...
- Ці знання згодяться мені ...

VIII. Домашнє завдання

Опрацювати матеріал підручника: с. 121–128, задача 2 на с. 134.

Підтримайте або спростуйте твердження: «Хороших податків не існує» (В. Черчилль). Поясніть вашу позицію.

Структура доходів загального фонду Державного бюджету України в 2008–2009 роках

Показник	Факт за 2009 р., млн грн	Питома вага, %	
		2008	2009
Всього до загального фонду державного бюджету	156 554,3	100,0	100,0
Податок на прибуток	30 423,0	24,7	19,4
ПДВ (сальдо)	79 892,7	48,4	51,0
Акцизний збір	14 849,7	4,6	9,5
Ввізне мито	5 401,8	4,3	3,5
Рентна плата	4 354,2	5,1	2,8

Структура видатків за економічною класифікацією у 2008–2009 роках

Стаття видатків	2008 рік		2009 рік	
	обсяг, млн грн	питома вага у загальній сумі видатків	обсяг, млн грн	питома вага у загальній сумі видатків
Поточні видатки	215 865,0	89,4	232 000,4	95,7
Видатки на товари і послуги	81 888,0	33,9	89 160,6	36,8
Оплата праці працівників бюджетних установ	32 930,0	13,6	34 319,7	14,2
Заробітна плата	19 681,3	8,1	19 894,4	8,2
Грошове утримання військовослужбовців	13 248,7	5,5	14 425,2	6,0
Нарахування на заробітну плату	10 450,5	4,3	10 863,7	4,5
Придбання предметів постачання і матеріалів, оплата послуг та інші видатки	11 630,8	4,8	15 179,5	6,3
У тому числі:				
медикаменти	1 880,9	0,8	2 499,4	1,0
та перев'язувальні матеріали	1 669,3	0,7	1 828,6	0,8
продукти харчування	749,1	0,3	782,0	0,3
Видатки на відрядження				
Матеріали, інвентар, будівництво, капітальний ремонт	1 497,5	0,6	1 325,6	0,5
та заходи спеціального призначення, що мають загальнодержавне значення				
Оплата комунальних послуг та енергоносіїв	2 631,7	1,1	3 104,0	1,3
Дослідження і розробки, видатки державного (регіонального) значення	21 998,3	9,1	23 586,5	9,7
Виплата процентів (доходу) за зобов'язаннями	4 418,8	1,8	9 907,3	4,1
Субсидії й поточні трансферти	129 558,3	53,6	132 932,2	54,8
У тому числі:				
поточні трансферти населенню	51 010,2	21,1	52 503,6	21,7
виплата пенсій і допомоги	41 919,9	17,4	49 573,9	20,5
стипендії	776,8	0,3	877,2	0,4
Інші поточні трансферти населенню	8 313,4	3,4	2 052,5	0,8
Поточні трансферти за кордон	177,3	0,1	118,5	0,05
Капітальні видатки	25 625,1	10,6	10 436,9	4,3
Всього видатків	241 490,1	100	242 437,2	100

Література

1. Горленко Г. О. Практикум з економіки для 10–11 класів / Г. О. Горленко. – Кам'янець-Подільський : Абетка-Нова, 2007. – 80 с.
2. Радіонова І. Ф. Економіка. 11 кл. : підручник (рівень стандарту, академічний рівень) / І. Ф. Радіонова. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. – 176 с.
3. Фінансова грамотність : навч. посібн. / авт. кол. ; за ред. Т. С. Смовженко. – Вид. 2-ге, випр. і доп. – К. : УБС НБУ, 2013. – 311 с.
4. Фінансова грамотність : робочий зошит для учня / авт. кол. ; за ред. Т. С. Смовженко. – Вид. 2-ге, випр. і доп. – К. : УБС НБУ, 2013. – 115 с.